

Dotazník prosociálního chování (DOPRCH)

Kristýna Konšelová, Veronika Křenková

Prosociální chování jako faktor chování ve vztahu k okolí

„Prosociální chování se většinou vymezuje jako jakýkoli akt chování vykonaný ve prospěch druhého člověka nebo skupiny osob, jako pomáhající chování, jehož cílem je přinést užitek jiným“ (Výrost & Slaměník, 285, 2008).

Prosociální chování bývá mnohdy zaměňováno s pojmem altruismus, který je specifickým druhem chování projevujícím se poskytováním pomoci a výhod na úkor sebe, nejčastěji v kontextu rodiny, zachování druhu a rozšiřování genů (Hartl & Hartlová, 2010).

Tvorba položek a testových škál

Vzhledem k omezenému rozsahu tohoto dotazníku a množství jeho položek nebylo možné zařadit samostatnou subškálu, zjišťující míru altruismu, tudíž jsou položky zaměřeny na prosociální chování jako obecný,šířejí definovaný způsob vztahování se k druhým.

Položky byly vytvořeny na základě prostudování faktorů ovlivňujících prosociální chování, jako je příčina nesnází, ve kterých se žádající osoba ocitla, její vzhled, počet přihlížejících apod. Otázky byly poté formulovány tak, aby pokrývaly běžné životní situace, se kterými se lidé v každodenním životě mohou setkat.

Dvě (položky č. 1 a 5) položky byly vytvořeny na základě provedeného experimentu, v němž bylo zjištěno, že lidé mají tendenci poskytovat finanční podporu spíše čistým a upraveným osobám, oblečeným v souladu s běžnou módou, než špinavým a otrhaným osobám.

Všichni respondenti byli v úvodu dotazníku požádáni, aby si představili, že se nachází v následujících situacích a uvedli, jak se domnívají, že by se zachovali.

#	Znění položky
1	Čistý, upravený a v souladu s běžnou módou oblečený člověk vás požádá o peníze na vlak. Poskytnete mu je?
2	Při jízdě autobusem nebo tramvají zpozorujete, že kapsář krade jednomu z cestujících penězenku. Zasáhnete nějak?
3	Na ulici vás zastaví cizinec, jehož jazyk ovládáte, a ptá se na cestu na vlakové nádraží. Popřelete mu tuto cestu?
4	Vašemu kolegovi/kolegyni z práce onemocnělo dítě, se kterým musí k lékaři, a nemůže se proto dostavit na svou směnu. Požádá vás, zda jej/ji na směně zastoupíte, uděláte to?
5	Špinavý, otrhaný a zapáchající člověk bez domova vás požádá o pár drobných. Poskytnete mu je?
6	V obchodě vás požádá člověk na invalidním vozíku, zda mu podáte zboží z regálu, na které nedosáhne. Uděláte to?
7	V nákupním centru uvidíte, že před vámi jdoucímu člověku vypadl z kapsy mobilní telefon, aniž by si toho všiml. Upozorníte jej na to?
8	Poskytnete pomoc člověku, který upadl na náledí a zranil se?
9	Sedíte v přeplněné čekárně u lékaře, do níž vstoupí starý člověk o holi. Pustíte jej sednout?
10	Přispíváte na dobročinné účely?

Výzkumný soubor

K ověření funkčnosti položek byl dotazník administrován souboru 254 respondentů. Dotazník vyplnilo celkem 52 mužů a 202 žen. Průměrný věk respondentů byl 29 let. Nejstaršímu respondentovi bylo 66 let, nejmladšímu 14 let (Modus věku byl 1994 s n=29, medián 1991).

Ze souboru bylo vyřazeno 6 záznamů z důvodu zvýšené hodnoty indexu nekompatibility, která byla manuálně zkонтrolována, a bylo uznáno, že se jedná o nekonzistentní, případně ve výzkumném souboru neobvyklé, odpovědi. Všechny vyřazené záznamy pocházely od žen, jejichž index nekompatibility přesahoval 100. V další analýze bylo tedy počítáno s 248 respondenty (modus a medián souboru zůstaly zachovány).

Explorační faktorová analýza

Byla provedena faktorová analýza metodou hlavní osy, s podmínkou hledání faktorů s minimálním vlastním číslem 1, pomocí níž byl vyextrahován 1 hlavní faktor (vlastní číslo 1,82755). Jedná se tedy o jednodimenzionální psychometrickou metodu.

Tabulka faktorových zátěží:

Proměnná	Faktor 1
p1	-0,38
p2	-0,37
p3	-0,39
p4	-0,33
p5	-0,39
p6	-0,36
p7	-0,55
p8	-0,55
p9	-0,48
p10	-0,40
Vysvětlený rozptyl	18%

Výpočet hrubého skóru

Hrubé skóre v tomto dotazníku je počítáno součtem odpovědí na škále od 1 (úplně souhlasím) do 4 (vůbec nesouhlasím). Kdy čím nižší výsledný součet, tím je prosociální chování vyšší.

Průměrný **HS = 16,88** (Minimum = 10, Maximum = 27) **SD = 3**

Důkazy o reliabilitě metody

Split-half odhad reliability

Při použití odhadu reliability metodou split-half s korekcí Spearman-Brownovou formulí byl získán odhad reliability $r_{xx} = 0,601$. Položky dotazníku byly rozděleny na liché a sudé.

Při rozdělení dotazníku na 1.-5. a 6.-10. položku byl odhad reliability $r_{xx} = 0,612$.

Vnitřní konzistence

Při dalším testování reliability bylo využito výpočtu vnitřní konzistence dotazníku a byla zjištěna Cronbachova alfa **r = 0,619** (Standardizovaná alfa **r = 0,682**).

Korelace celku s položkou sice vyšla u většinou položek poměrně nízká, ale vzhledem k rovnoměrné hodnotě Cronbachovy alfy po vyřazení položky a po následném znovu překontrolovaní nebyla žádná položka shledána výrazně problematickou a tedy vhodnou pro vyřazení.

	<i>Korelace celku s položkou</i>	<i>Alfa po odstranění</i>
<i>p1</i>	0,41	0,56
<i>p2</i>	0,3	0,59
<i>p3</i>	0,26	0,61
<i>p4</i>	0,2	0,61
<i>p5</i>	0,43	0,55
<i>p6</i>	0,21	0,62
<i>p7</i>	0,34	0,61
<i>p8</i>	0,40	0,57
<i>p9</i>	0,28	0,60
<i>p10</i>	0,37	0,59

Reliabilita v čase

Soubor pro výpočet stability v čase je tvořen 17 případů, z toho je 5 mužů a 12 žen.

Průměrný rozestup mezi prvním a druhým vyplněním testu je 12 dnů. Nejkratší doba, po které byl test opakovaně vyplněn, je 7 dnů a nejdelší 16 dnů.

Reliabilita test-retest je **r = 0,826186**.

Pro zvýšení vnitřní konzistence testu na hodnotu $r = 0,85$ by bylo nutno přidat 25 položek, pro dosažení hodnoty $r = 0,9$ by muselo být přidáno 45 položek.

Důkazy o validitě metody

Zadáním validizačního kritéria bylo:

Pokuste se prosím popsat alespoň 2 situace, ve kterých jste za poslední tři měsíce někomu pomohl/a. U každé situace uvedete, zda tuto činnost děláte pravidelně či příležitostně a jak často.

Pokud jste žádným způsobem nikomu a nijak nepomohl/a, napište nám to prosím do kolonky pod touto otázkou.

Validizační kritérium bylo při zpracování ohodnoceno číslem od 0 do 4.

- **4** byla přidělena respondentům, kteří kritérium buďto nevyplnili, nebo napsali, že žádný prosociální čin nevykonali či si nevpomínají.
- **3** byla přidělena osobám, které uváděly, že radí cizincům cestu, pouští osoby v MHD, drží procházejícím dveře, berou stopaře apod., tedy jejich prosociální činy jsou zejména nemateriální.
  - „*Pouštím sednout starší lidi (na zastávce, v MHD, kde je potřeba) - když je třeba, skoro každý den. Paní vypadly klíče z kapsy a nevšimla si toho, tak jsem ji doběhla a podala jí je - zatím se mi to stalo jen jednou.*“

- **2** byla přidělena těm, kteří pravidelně (např. 1x měsíčně) přispívají na dobročinné účely, případně uvedli kombinaci finanční, materiální a nemateriální pomoci (viz hodnocení 1)
  - „*Dávám peníze na dobročinnost, pomáhám s nákupem starším lidem, občas někoho svezu domů.*“
- **1** byla přidělena jedincům, jejichž prosociální činy jsou časově náročné, případně uvedli větší výčet různých činů (materiálních i nemateriálních)
  - „*Dala jsem oblečení po sobě do azylového domu a věci po synovi do Klokánka. Dala jsem žebrajícímu drobné. Podala jsem staré paní v obchodě zboží a přečetla jí popis a cenu. Pomáhám nárazově, co se kdy naskytne a uznám za vhodné.*“
- **0** byla přidělena pouze jedenkrát, respondentce, která osobně organizuje dobročinnou akci a finančně vypomáhá.
  - „*Zakoupila jsem vakcíny pro očkování dětí v Africe, organizuji splnění vánočních přání pro děti z dětského domova...*“

Následně byla vypočítána korelace přidělených vah a hrubých skóru z dotazníků a byla zjištěna slabá korelace ($r = 0,23$), která je pravděpodobně způsobena tím, že osoby, které pomáhají pravidelně a různým způsobem, své činy považují částečně za samozřejmost a nemají tendenci je vypisovat, případně si na ně nepamatují.

V souboru dat je patrné, že u osob s vysokým HS se často objevuje vyšší váha validizačního kritéria v důsledku jeho nevyplnění či vypsání pouze jednoduché, nemateriální pomoci apod. Je možné, že osoby s vyšší mírou prosociálního chování své činy pokládají částečně za samozřejmost, mají tendenci je proto bagatelizovat, nebo si na ně nepamatují.

Orientační normy

Věková skupina	Muži		Ženy	
	Průměr	Sm. odchylka	Průměr	Sm. odchylka
20 a méně let	17,63	3,16	17,14	3,40
21 – 30	17,41	3,29	17,23	2,83
31 – 50	16,50	3,31	15,91	2,72
51 a více let	15,60	2,41	15,85	3,29

Tabulka pro převod na T-skór

V tabulce je zvýrazněn řádek s průměrnými hodnotami t-skóru pro danou věkovou skupinu. Průměrný HS ve skupině žen i mužů je HS = 17.

HS - ženy	20 a méně let	21 - 30 let	31 - 50 let	51 a více let
	10	29	24	28
11	32	28	32	35
12	35	32	36	38
13	38	35	39	41
14	41	39	43	44
15	44	42	47	47
16	47	46	50	50
17	50	49	54	53

18	53	53	58	57
19	55	56	61	60
20	58	60	65	63
21	61	63	69	66
22	64	67	72	69
23	67	70	76	72
24	70	74	80	75
25	73	77	83	78
26	76	81	87	81
27	79	85	91	84
28	82	88	94	87
29	85	92	98	90
30	88	95	102	93
31	91	99	105	96
32	94	102	109	99
33	97	106	113	102
34	100	109	117	105
35	103	113	120	108
36	105	116	124	111
37	108	120	128	114
38	111	123	131	117
39	114	127	135	120
40	117	130	139	123

HS - muži   **20 a méně let**   **21 - 30 let**   **31 - 50 let**   **51 a více let**

10	26	27	30	27
11	29	31	33	31
12	32	34	36	35
13	35	37	39	39
14	39	40	42	43
15	42	43	45	48
16	45	46	48	52
17	48	49	52	56
18	51	52	55	60
19	54	55	58	64
20	58	58	61	68
21	61	61	64	72
22	64	64	67	77
23	67	67	70	81
24	70	70	73	85
25	73	73	76	89
26	76	76	79	93
27	80	79	82	97
28	83	82	85	101

29	86	85	88	106
30	89	88	91	110
31	92	91	94	114
32	95	94	97	118
33	99	97	100	122
34	102	100	103	126
35	105	103	106	130
36	108	107	109	135
37	111	110	112	139
38	114	113	115	143
39	118	116	118	147
40	121	119	121	151

Zhodnocení metody

Při vyhodnocování testu bylo zjištěno, že není úplně vhodné vyčleňovat prosociální chování jako samostatný konstrukt, neboť je úzce spjat s altruismem, což je patrné v odpovědích respondentů na validizační kritérium. V odpovědích byly nalézány stopy toho, že lidé považují za prosociální čin i pomoc rodinným příslušníkům, zejména starým či nemocným. Problematickým faktem je také to, že někteří lidé vnímají drobnou pomoc jako samozřejmost a podhodnocují tak subjektivní míru svého prosociálního chování.

Při dalším vylepšování metody by bylo vhodné ji rozšířit o další otázky a doplnit také některé inverzní položky. Rozšířením testového souboru by došlo ke zvýšení validity a reliability.

Výhodou testu je vysoká reliabilita v čase.

Použitá literatura:

- Hartl, P. & Hartlová, H. (2010). Velký psychologický slovník. Praha: Portál.
- Výrost, J. & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie*. Praha: Grada.